

Naschrift bij de vorstenportretten van de De Passes

Op het artikel 'Zeldzame vorstenportretten door de De Passes in het Rijksprentenkabinet'¹ kunnen reeds thans enige opmerkelijke aanvullingen gegeven worden. Na het verschijnen van genoemd artikel was Mejuffrouw W. A. H. Crol, conservatrice van de Stichting Atlas van Stolk te Rotterdam, zo vriendelijk mij te berichten, dat in de Atlas van Stolk een ruitportret van Prins Maurits (afb. 1) voorkomt, dat afwijkt van het afgebeelde exemplaar². Blijkbaar is het portret niet alleen later veranderd in dat van Gustaaf Adolf II van Zweden³, maar voordien ook nog eens in een later portret van Maurits zelf.

In de eerste staat heeft Maurits een puntbaardje en zeer kort haar met een kleine kuif. Crispijn de Passe de Oude kan voor dit portret gebruik gemaakt hebben van de portretten door Hendrick Hondius uit 1597 en 1598. Mogelijk heeft De Passe zelf een ander portret getekend of daarover beschikt. Want in 1600 verscheen een ander, kleiner portret van zijn hand (Fr. 782, Hollstein 789), waarin Maurits dezelfde baard- en haardracht heeft.

In de tweede staat (afb. 1) is het portret van Maurits door een ander vervangen. De baard is breder en de haren zijn langer en wilder. De Passe heeft duidelijk als voorbeeld het portret ge-

bruikt dat Michiel van Miereveldt in 1608 schilderde en aan de Staten-Generaal schonk. Dit portret werd nog in hetzelfde jaar door Jan Muller in prent gebracht, met een zesjarig privilege.

Wanneer Crispijn de Passe de verandering in de plaat heeft aangebracht is niet nauwkeurig vast te stellen. In elk geval na 1608 (het jaar van Miereveldt's portret) en voor 1615 (het jaar waarin Maurits een ander wapen kreeg). Mogelijk heeft De Passe de plaat veranderd in 1612, toen hij zich uit Keulen in Utrecht vestigde. Het privilege van Muller's portret liep tot 1614, maar De Passe kon vanzelfsprekend wel zijn eigen plaat blijven gebruiken. De signatuur met het jaartal 1600, en het onderschrift liet hij ongewijzigd. Daar bracht hij eerst in de dertiger jaren wijziging in, als hij de oude plaat nog eens voor Gustaaf Adolf zal gebruiken. De tweede staat werd gecopieerd door Justus Sadeler (van Someren 192).

¹ J. Verbeek, *Zeldzame vorstenportretten door de De Passes in het Rijksprentenkabinet*, *Bulletin van het Rijksmuseum*, 1962, p. 76-84.

² *ibid.* afb. 15.

³ *ibid.* afb. 16.

+ MAURITIVS D.G. PRINC. AVR. COM. NASS. MARC. VERÆ ET VLISS. PROV. BELG. GVB.
 Urbes et cæsæ tellæ à Mauritio quando militiæ confederatorum
 profuiss. capta quæ octennium in eorum fuit potestate. (Anno 1591) (Anno 1591) (Anno 1591)
Sic mutat BELLONA iuges, sic ludit atroxem
Mare suo ludum: AVSTRIACO alni vt, strigere surgens
 NASSOVIA de stirpe satum deicit ADOLPHVM
 ALBERTVS: zelo sic libertatis autæ.
 MAURITIVS de gente oreus NASSAVIDE, flagrans
 ALBERTVM AVSTRIACO generatum (remittit) fudit.
 Adæc diæ (obserua) lector bone) mactis. eadem. (Anno 1591) (Anno 1591) (Anno 1591)

Afb. 1. Crispijn de Passe de Oude, Maurits in de Slag bij Nieuwpoort.
 Coll. Stichting Atlas van Stolk, Rotterdam.

In het genoemde artikel werd ook nog een portretje van Prinses Louise Henriette afgebeeld, en aan Crispijn de Passe de Jonge toegeschreven⁴. Een door Franken beschreven portret van Willem II werd daar als mogelijke pendant genoemd, met de wens dat dit portret nog eens tevoorschijn zou komen. Dat is inmiddels gebeurd, en wel eveneens in het Museum Mr. S. van Gijn te Dordrecht. Aan een afbeelding van deze prent hoeft verder niets te worden toegevoegd (afb. 2).

⁴ *ibid.* afb. 19.

Afb. 2. Crispijn de Passe de Jonge, Prins Willem II van Oranje. Coll. Museum Mr. S. van Gijn, Dordrecht.

Kanttekeningen en berichten

OP REIS NAAR RUBENS
EEN PRIJSVRAAG VOOR SCHOOLBLADEN

Twee jaar geleden heeft de educatieve dienst van het Rijksmuseum, in samenwerking met de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer te Amsterdam, een prijsvraag uitgeschreven voor jeugdige auteurs. De opdracht was het schrijven van een opstel over Nederlandse kunst of over Nederlandse musea. Voorwaarde voor deelneming was, dat dit opstel moest zijn gepubliceerd in een schoolblad. In die voorwaarde ging de opzet schuil van de organisatoren. Het schoolblad is immers de meest gelezen periodiek onder de jeugd. Kan men de jeugd bewegen om in het schoolblad te schrijven over kunst, dan betekent dit dus een waardevolle propaganda voor museumbezoek en kunstbeschouwing door de jeugd.

De prijsvraag van twee jaar geleden, die liep onder de titel 'Op Reis naar Rembrandt' is een opvallend succes geworden. Zowel de kwaliteit van de inzendingen - vaak verrassend goed - als de publiciteit in de pers en via radio en televisie hebben de organisatoren

tot het besluit gebracht, deze prijsvraag in 1964 te herhalen. De opzet is ditmaal iets ruimer, want de prijsvraag wordt in Nederland en in België tegelijk uitgeschreven. De Belgische deelnemers dingen om de Rembrandt-tocht en de beste Nederlandse auteur heeft de Rubenstocht in het vooruitzicht.

Beide tochten duren twee en een halve dag en voeren de winnaar of winnares met zijn of haar hele klas en met de redactie van het bekroonde schoolblad langs 'leven en werken' van de grote meesters. Uiteraard worden deze kunstreizen afgewisseld met attracties van andere aard, zoals een rondvaart door de Amsterdamse grachten of een concert in het Rubenshuis te Antwerpen.

In 1962 werd de Rembrandttocht gewonnen door Maria Peeters, een dertienjarige leerlinge van het Sint-Montfortcollege in Rotterdam, met een opstel over de schilder en schrijver Jacob van Looy. Dit opstel was, evenals een tiental andere inzendingen, van zo voortreffelijke kwaliteit en zo oorspronkelijk van opvatting, dat getracht is deze opstellen te bundelen en uit te geven. Helaas moest van dit plan worden afgezien door het uitblijven van de daartoe noodzakelijke subsidie. Wellicht opent zich straks de mogelijkheid om enkele van de opstellen uit 1962 te voegen bij die uit 1964 en zodoende alsnog tot een publicatie te komen die, daaraan twijfelen wij niet, voor de lezers een verrassing zal zijn.

E. R. M.

Summaries

A PRIZE FOR THE BEST ESSAY ON ART IN A SCHOOL MAGAZINE

The Educational Department of the Rijksmuseum offers a prize for the best essay on Dutch art or on a Dutch museum which has been published after May 1962 in a Dutch school magazine. At the same time the museum Rubenshuis in Antwerp offers a prize for the best Belgian essay in this category. The winning author, his class, and the editorial board of the winning school magazine in Holland will be invited for a three days' trip to Belgium, to see the 'life and works' of Rubens, whereas the winning Belgians will make a trip to Holland to see how and where Rembrandt worked. Both contests are subsidized by the Belgian and Dutch governments.

The tourist-offices of Amsterdam and Antwerp have made the travelling arrangements, and are helpful in many other respects.

ADRIAEN VAN OSTADE'S LANDSCAPE WITH AN OLD OAK TREE, BY B. HAAK

This landscape, which the Rijksmuseum acquired with the aid of the Vereeniging Rembrandt, was

bought at an auction in London (Sotheby's, March 27, 1963). The painting is generally considered to date from about 1645 (pl. 1). However, if we compare it with the four signed and dated landscapes that are known (pl. 2-5), the technique, the colorite, and the composition all suggest a date close to 1640. The painting shows a striking resemblance to the one by Isaac van Ostade (Kunstmuseum, Basle), which dates from 1641 (pl. 6).

Whether or not the peculiar clair-obscur effect should be attributed to Rembrandt's influence remains an open question. The Annunciation to the Shepherds (Museum, Brunswick (pl. 7)) does indeed reveal an influence of Rembrandt. The composition of our painting, however, shows a scheme that was quite common in those years and should not be considered a result of direct influence by Rembrandt. This scheme consists of the formula of a dark foreground, a tree as a repoussoir, and a strong light in the middle distance.

TWO 15TH CENTURY GERMAN DRAWINGS IN THE PRINTROOM, BY K. G. BOON

The small group of German 15th century drawings in the Printroom of the museum has been enlarged in the last two years with two hitherto unknown sheets. One represents the Descent of the Holy Ghost. This drawing came from the Moscardo-collection at Verona. Arguments are brought forward here in favour of its attribution to the school of Brixen